

ციური ახვლედიანი, მაია ჯავახიძე
Tsiuri Akhvlediani, Maia Javakhidze

იტალიური ენის ისტორია
STORIA DELLA LINGUA ITALIANA
(სალექციო კურსი)

გამომცემლობა „მერიდიანი“

თბილისი 2011

Tbilisi 2011

ციური ახვლედიანი, მაია ჯავახიძე
Tsiuri Akhvlediani, Maia Javakhidze

იტალიური ენის ისტორია

STORIA DELLA LINGUA ITALIANA

(სალექციო კურსი)

გამომცემლობა „მერიდიანი“

თბილისი 2011

Tbilisi 2011

ISBN 978-9941-10-373-2

ცენტრი ახსნ. იმპოლიტოლოგია
L'istituto di Studi e Ricerche in Storia e Letteratura Italiana

ნაშრომი შესრულებულია სახელგანთქმული ლინგვისტების: ტუ-ლიო დე მაუროს, ლუკა სერიანის, ფრანჩესკო ბრუნის, ალფრედო სტუსის, მაურიციო ვიტალეს, უმბერტო პანოცოს, კლაუდიო მარა-ცინის, ბრუნო მილიორინის, ჯან ლუიჯი ბეკარიას, გაეტანო ბერუ-ტოს მიერ ჩატარებული იტალიური ენის ისტორიის წყაროების სამეცნიერო კვლევათა მონაცემების მიხედვით.

ც. ახვლედიანი
მ. ჯავახიძე

რედაქტორი: ფილოლოგიის დოქტორი
ნინო ცერცვაძე
რეცენზენტი: ფილოლოგიის დოქტორი
ნატალია ფეიქრიშვილი

© გამომცემლობა „მერიდიანი“, 2011
© ციური ახვლედიანი, მაია ჯავახიძე

ISBN 978-9941-10-373-5

შესავალი

1. ცენტრი და პერიფერია

იტალიის სახელმწიფო ენის - იტალიური ენის ისტორია მჭიდროდ არის დაკავშირებული ცენტრისა და პერიფერიის ცნებებთან. ცენტრად ამ შემთხვევაში მოიაზრება ტოსკანა, საიდანაც დასაბამი აიღო იტალიურმა ენამ, რომელიც შემდეგ დანარჩენ რეგიონებში გავრცელდა. ამ პროცესში ტოსკანური ადგილობრივ სალაპარაკო დიალექტებს აწყდებოდა, რომლებიც, ზოგიერთ შემთხვევაში, ისტორიულად მნიშვნელოვან კულტურულ როლს თამაშობდნენ. ეს დაპირისპირება თითქმის არასდროს გადაწყვეტილა ენის იძულებით თავსმოხვევით, ძირითადად ადგილი ჰქონდა თავისუფალ არჩევანს რეგიონების მხრიდან. მაგალითად ისეთი რეგიონიც კი, როგორც პიემონტია, იტალიური ენის ისტორიის ცნობილი სპეციალისტის - ა. სტუსის (Alfredo Stussi - 1939) აზრით, ერთი საუკუნის წინათ კიდევ უფრო ფრანგული, პროვანსული და ფრანკოპროვანსული იყო ვიდრე დღეს არის ციზალპურ საზღვართან; სწორედ პიემონტიდან გავრცელდა დანარჩენ იტალიაში იურიდიული და ადმინისტრაციული მოდელები, მაგრამ რაც შეეხება ენას, პიემონტს არ მიუღია თავისი ადგილობრივი დიალექტი. ეს მდგომარეობა ძალიან განსხვავდება სხვა ევროპული ქვეყნების - საფრანგეთის, ინგლისის, ესპანეთის მდგომარეობისაგან. იტალია სხვა თვალსაზრისითაც განსაკუთრებული იყო, როგორც დიდი იტალიელი მწერალი - ალესანდრო მანძონი (Alessandro Manzoni - 1785-1873) აღნიშნავდა, იტალია ერთადერთი ქვეყანა იყო, სადაც პოლიტიკური დედაქალაქი (რომი) და ენობრივი დედაქალაქი (ფლორენცია) სხვადასხვა ქალაქები იყვნენ. მაშასადამე, დიალექტები ყოველთვის იტალიურ ენასთან ურთიერთობაში უნდა განვიხილოთ, ხოლო იტალიური ენა კი - დიალექტებთან. მაგრამ დიალექტების შესახებ საუბარი შეგვიძლია მხოლოდ XV საუკუნიდან, “დიალექტზე” ლაპარაკი შეიძლება მხოლოდ ენასთან დაპირისპირებაში, “დიალექტის” ცნება აზრს იძენს მხოლოდ ენასთან მიმართებაში, ამიტომაც, საუბრობენ რა XIII-XV საუკუნეებზე, მეცნიერები ხმარობენ გამოთქმას “იტალიური ხალხური ენები” (“volgari italiani”).

2. ენობრივი კონტაქტები ნასესხობები

ენა არ არსებობს იზოლირებულად, ის მუდმივ კონტაქტშია სხვა ენებთან და დიალექტებთან. თავისი ქვეყნის საზღვრებს ის სცილდება წიგნების მეშვეობით, ვრცელდება სამხედრო დაპყრობების შედეგად, მოგზაურობებისა თუ სავაჭრო კავშირების დროს. ამავე დროს ენებს შორის ურთიერთობა ყოველთვის არ მიმდინარეობს როგორც ორ თანასწორ ერთეულს შორის: უფრო “პრესტიჟული” ენები გავლენას ახდენენ სხვა ენებზე, რაც ე.წ. “ნასესხობების” არსებობაშიც ვლინდება. არსებობს სხვადასხვა ტიპის ნასესხობა, იმის მიხედვით ახალი სიტყვა თავისი საწყისი ფორმით არის მიღებული და “ადაპტირებული” სხვა ენაში, თუ ის სახემეცვლილი და “ინტეგრირებულია”. სხვა ენებთან ურთიერთობის დროს იქმნება აგრეთვე ე.წ. “კალკი”, რომელიც ორი ტიპის არის: კალკი თარგმანი – როდესაც საქმე გვაქვს სიტყვა-სიტყვით თარგმანთან (იტალიური grattacielo “ცათამბჯენი” – არის ინგლისური სიტყვის skyscraper შემადგენელი ნაწილების თარგმანი) და სემანტიკური კალკი, როდესაც იტალიური სიტყვა იძენს ახალ მნიშვნელობას, იღებს რა მას უცხო სიტყვისაგან, როგორც, მაგალითად, სიტყვა autorizzare (“უფლების მიცემა”), რომელიც ერთ დროს ნიშნავდა “rendere autoterevole” (“გახდეს ავტორიტეტული”), მაგრამ ფრანგული ენის გავლენით მიიღო მნიშვნელობა “permettere” (“უფლების მიცემა”). ამას გარდა უნდა განვასხვავოთ “აუცილებლობით გამოწვეული სესხება” და “სესხება-ფუფუნება”. აუცილებლობით არის გამოწვეული სესხება, როდესაც ენაში შემოდის ახალი სიტყვა თავის აღსანიშნ ობიექტთან ერთად, რომელსაც ამ ენაში არ გააჩნდა აღმნიშვნელი, მაგალითად, იტალიურში შემოვიდა შემდეგი სიტყვები: caffè, patata, canoa – იმ ობიექტებისათვის, რომლებიც ადრე იტალიაში უცნობი იყო. სესხება-ფუფუნებას კი, თეორიულად, ენას შეუძლია თავი აარიდოს, რადგანაც მას გააჩნია ამ უცხო სიტყვის შესატყვისი ვარიანტი.

დღესდღეობით ლინგვისტები უბრალოდ აფიქსირებენ ნასესხობების არსებობას ენაში, მაგრამ ისტორიულად იტალიაში (განსა-

კუთრებით XIX საუკუნეში) ამ ენობრივ პროცესებს თან ახლდა პურისტების (ენის “სიწმინდის” დამცველების) რეაქცია. მათი საქმიანობის შედეგად შეიქმნა სიტყვათა ჩამონათვალი, რომლებიც უნდა ამოეღოთ ენიდან. ფაშისტურ იტალიაში ეს დამოკიდებულება უკვე ოფიციალურ პოლიტიკად იქცა. “პურიზმი” (სიტყვიდან “puro” – “სუფთა”) ნიშნავს ენის უცხოური გავლენისაგან დაცვას; ასეთი დამოკიდებულება იმით არის განპირობებული, რომ ენა აღიქმება ეროვნული ერთიანობის ნიშნად, იმ ელემენტად, რომელიც ერთ ერს განასხვავებს მეორისაგან. არ არის შემთხვევითი, რომ ბრძოლა ერის თუ ეროვნული უმცირესობის დამკვიდრებისათვის სწორედ ენობრივი უფლებების დაცვაზე გადიოდა, თუმცა ისიც მართალია, რომ სახელმწიფოს არსებობისათვის არ არის აუცილებელი პირობა ენობრივი ერთიანობა (მაგ., შვეიცარია). და მაინც, როგორც წესი, პოლიტიკური და ენობრივი ერთიანობა თანაარსებობენ. ჩვეულებრივ, უცხო სიტყვების შემოსვლისაგან დაცვის მცდელობა წარუმატებელია, რადგანაც ძალიან ძნელია ენაში ეგზოტიზმების შემოსვლის აღკვეცა; მათი წარმატებით დამკვიდრება კი არის იმ მოვლენების მაჩვენებელი, რაც ხდება ზოგადად საზოგადოებაში და მის კულტურულ ცხოვრებაში. ამიტომაც ნასესხობები წარმოდგენას გვიქმნიან იმდროინდელი აზრების, შეხედულებების, ინოვაციებისა და ტექნოლოგიების შესახებ. თანამედროვე იტალიურ ენაში ინფორმატიკის ენა გაჯერებულია იგლისური სიტყვებით - ნასესხობებით თუ კალკებით: computer, mouse, bug, interfaccia, chat, hardware, software, driver, chip, display - ეს იმიტომ მოხდა, რომ ინფორმატიკა იტალიიდან შორს განვითარდა და ბუნებრივია, ამას შესაბამისი სექტორული ენის შემოსვლაც მოჰყვა.

იმ ენებს შორის, რომლებთანაც იტალიურს ყველაზე მეტად ჰქონდა კონტაქტი, პირველ ადგილზე ევროპული ენებია: ჯერ პროვანსული და მერე ფრანგული, შემდეგ ესპანური და ინგლისური. გარდა ცოცხალ ენებთან ურთიერთობებისა, მხედველობაშია მისაღები აგრეთვე კონტაქტები ლათინურთან და ბერძნულთან, მაგრამ არა იტალიურის ფორმირების ფაზაში, არამედ შემდეგ, როდესაც მოხდა მასში ლიტერატურული წარმოშობის სიტყვების შესვლა იურიდიული, ფილოსოფიური, ლიტერატურული წყაროებიდან. შუა საუ-

კუნებამდე ხალხური ენის ლექსიკაში ჭარბობდა ლათინური, ის ყველა განათლებულმა ადამიანმა იცოდა; ბერძნულთან ურთიერთობას კი ხელი შეუწყო ჰუმანისტური კულტურის განვითარებამ, თუმცა ბერძნული სიტყვების უმრავლესობა მეცნიერული ხასიათისაა, განსაკუთრებით კი სამედიცინო.

ცოცხალ ენებს შორის იტალიურზე უდიდესი გავლენა ფრანგულმა ენამ მოახდინა. სწორედ მან მისცა იტალიურს ყველაზე მეტი სიტყვა; ლიტერატურა ძველ ფრანგულ (*lingua d'oïl*) და პროვანსულ (*lingua d'oc*) ენებზე იტალიურ ლიტერატურასთან შედარებით უფრო ადრე შეიქმნა და ის ნაცნობი იყო ძველი იტალიელი მწერლებისათვის. ყველაზე დიდი გავლენა ფრანგულს იტალიურზე XVIII და XIX საუკუნეებს შორის ჰქონდა. XIX საუკუნის დასაწყისში კი პურიზმმა გალიციზმების და საერთოდ იტალიურის "გაფრანგულების" (*infranciosamento*) საწინააღმდეგო რეაქცია მოიტანა.

გასულ საუკუნეებში იბერიულ ენებსაც ჰქონდათ გავლენა იტალიურზე. ესპანურის დიდი გავლენა ფიქსირდება XVI საუკუნის მეორე ნახევრიდან XVII საუკუნის ბოლომდე. იმ დროს ესპანური იბერიის ნახევარკუნძულზე არსებული ძალიან დიდი სამხედრო ძალის ენა იყო. ესპანეთი ძლიერი კოლონიალური სახელმწიფო იყო, რომელსაც უზარმაზარი სამფლობელოები ჰქონდა ოკეანის გაღმა და ესპანურიც ფართოდ იყო გავრცელებული მსოფლიოში.

პურისტების რეაქციის მიუხედავად, ანგლიციზმების რაოდენობა იტალიურში გამუდმებით იზრდებოდა. მათი ძლიერი გავრცელება იწყება XIX საუკუნეში და კულმინაციას ჩვენს ეპოქაში აღწევს. XX საუკუნის იტალიურში ძალიან ბევრი ანგლიციზმია. წარსულში კი ინგლისური სიტყვები იტალიურში მხოლოდ ფრანგულის საშუალებით შემოდიოდა.

გერმანულს ფრანგულთან, ესპანურთან და ინგლისურთან შედარებით ბევრად ნაკლები მნიშვნელობა ჰქონდა იტალიურისათვის. შუა საუკუნეებში ასევე მნიშვნელოვანი იყო ურთიერთობა არაბულთან. არაბული სიტყვების უმრავლესობა იტალიურში შემოვიდა სწორედ მაშინ, როდესაც კონტაქტები ხშირი იყო ისლამურ სივრცესთან და არაბულ სამყაროს ბევრი რამ ჰქონდა გასაზიარებელი დასავლეთ-

სათვის. არაბული სიტყვები გვხვდება კომერციულ, მედიცინის, საზღვაოსნო, მათემატიკის ენებში: zero, ammiraglio, arsenale, dogana, tariffa, scioppo.

ებრაულთან კავშირი არ იყო პირდაპირი, ეს ხდებოდა ლათინურის - ქრისტიანული ლიტურგიის საშუალებით: alleluia, amen, osanna. იშვიათი იყო კავშირი თურქულთან, საიდანაც შემოსულია: bricco, caffè, chiosco, sorbetto. თანამედროვე ეპოქის ნასესხობებს განეკუთვნება რამდენიმე იაპონური სიტყვა: bonsai, hara-kiri, judo, kamikaze.

3. მწერლების როლი

ლიტერატურულმა ენამ გადამწყვეტი როლი ითამაშა საყოველთაო იტალიურის განვითარებასა და ჩამოყალიბებაში. იტალიის შემთხვევაში სწორედ მწერლებმა მოახდინეს გავლენა ეროვნული ენის განვითარებაზე, სწორედ მათ შექმნეს ის ენობრივი ბაზა, რომლის საფუძველზეც შემდგომში გრამატიკოსებმა და თეორეტიკოსებმა "ნორმა" დაადგინეს. ამ თვალსაზრისით, მწერლების როლი მნიშვნელოვანია ენის ისტორიაში, თუმცადა, რა თქმა უნდა, არ უნდა ვიფიქროთ, რომ ენა იგიველება ლიტერატურასთან და ამოიწურება ლიტერატურით. იმის გამო, რომ არ არსებობდა პოლიტიკურად გაერთიანებული ერი, ყოველდღიური ურთიერთობები ძირითადად დიალექტზე ხორციელდებოდა, ინტერესი ენისადმი კი პირველ რიგში ლიტერატურის ჩამოყალიბებისა და შექმნის პროცესში გაღვივდა. სწორედ ლიტერატურულ ნიადაგზე ადგნენ ენის ისტორიის სპეციალისტები მნიშვნელოვანი ენობრივი მოვლენების უმრავლესობას.

ის, ვინც იტალიურად წერდა და ლაპარაკობდა, ხშირად რთულ სიტუაციაში აღმოჩნდებოდა ხოლმე: მას იზიდავდა ტოსკანური, რომელიც ლიტერატურული მოდელებით იყო ცნობილი, მას იზიდავდა ფლორენციული ხალხური ენა, ამავე დროს მასზე გავლენას ახდენდა მისი საკუთარი დიალექტიც, ხშირად ძალიან განსხვავებული ტოსკანურისაგან. ამას გარდა, არატოსკანელი მოსაუბრე ე.წ. "დიგლოსის"

პირობებში ცხოვრობდა, რადგანაც ის იყენებდა ყოველდღიურ სალაპარაკო დიალექტს, რომელიც აუცილებელი და ძალიან გავრცელებული იყო, თუმცა პრესტიჟულობის თვალსაზრისით ბევრად ჩამოუვარდებოდა ლიტერატურულ ენას, რომელიც “ღირსეულად” ითვლებოდა. ნასწავლმა მოსახლეობამ, რა თქმა უნდა, იცოდა ასევე “ღირსეულად” მიჩნეული ლათინური. ეს პირობები მწერლისათვის ტიპურ გარემოს წარმოადგენდა და ძალიან ხელსაყრელი იყო ე.წ. “შერეული” ენის განვითარებისათვის, რომელშიც შევიდოდა ზემოდასახელებული წყაროების ელემენტები. ის კონტამინაცია, რასაც ამ შემთხვევაში ადგილი აქვს, კლასიკოს მარაციინის აზრით, შეიძლება სპეციფიური ტერმინით - “მისტილინგვიზმით” (mistilinguismo) განვსაზღვროთ, რაც სამწერლო და სალაპარაკო ენაში, განზრახ თუ უნებლიედ, განხორციელებულ სხვადასხვა ელემენტების შერევას ნიშნავს.

4. შუა საუკუნეების ნოტარიუსები და ვაჭრები

იტალიური ენის ისტორიის დასაწყისში გამორჩეული ადგილი ნოტარიუსებს უკავიათ: ხალხურ ენაზე შესრულებული პირველი დოკუმენტების ავტორები სწორედ ნოტარიუსები იყვნენ, მათ გააკეთეს არჩევანი ლათინურსა და ხალხურ ენას შორის უკანასკნელის სასარგებლოდ. ასე მოხდა “კაპუანური განჩინების” (Placito Capuano) შემთხვევაში, რომელიც წარმოადგენს იტალიური ენის ე.წ. “დაბადების აქტს”. ამას გარდა, ნოტარიუსები იყვნენ ანტიკური იტალიური პოეზიის პირველი მოყვარულები და დამფასებლები: ბოლონიის XIII-XIV საუკუნეების ნოტარიალური აქტების ჩანაწერებში, რომლებიც ცნობილია სახელწოდებით Memoriali Bolognesi, შემონახულია ჩინო და პისტოიას (Cino da Pistoia), გვიდო კავალკანტისა (Guido Cavalcanti) და დანტეს (Dante) ლექსები. ამგვარად, ნოტარიუსი გამოდის ხალხურ ენაზე არსებული ლიტერატურის მომხმარებელი. გარდა ამისა, სწორედ მისი საქმიანობა პასუხისმგებლობა ჩაწერასა და ოქმების შედგენაზე - უქმნის მას საუკეთესო პირობებს იმისათვის, რომ მან ჩართოს ლათინურ დოკუმენტში გარკვეული ფრაზები ხალხურ ენაზე ან პირდაპირ მას მიმართოს.

რაც შეეხება შუა საუკუნეების ვაჭარს, ის ნაკლებად ნასწავლი იყო ნოტარიუსთან შედარებით, მაგრამ მას არ აკლდა მისთვის აუცილებელი ცოდნა, რაც მას პრაქტიკულ საქმიანობაში დაეხმარებოდა, მაგალითად, მან იცოდა უცხოური ენა. ჩვეულებრივ, ვაჭარმა არ იცოდა ლათინური, ის სწავლობდა კითხვას, წერას და ანგარიშს, რის საფუძველზეც მას შეეძლო შეედგინა ანგარიშის წიგნი, ფული და საქონელი გაეცა და მიეღო. ამავე დროს ვაჭრები არ იდგნენ შორს თავიანთი დროის კულტურისაგან, ასე იყო მაგალითად, ფლორენციაში, სადაც ვაჭართა ფენას ძალიან მნიშვნელოვანი ადგილი ეკავა. ვაჭარი კითხულობდა გასართობად, მაგრამ მისი ურთიერთობა დამწერლობასთან უფრო არსებითიც იყო, რამეთუ მას უნდა ეწარმოებინა ანგარიში, აღენიშნა საქონლის ბრუნვა, დაემყარებინა წერილობითი კავშირები თავის კოლეგებთან, ხანდახან ძალიან შორსაც.

სწავლულთა განსაკუთრებულ ინტერესს იმსახურებდნენ ფლორენციელი, საერთოდ ტოსკანელი ვაჭრები და ბანკირები. საკმარისია იმის გახსენებაც, რომ 1211 წელს შედგენილი ანგარიშის წიგნი არის ფლორენციული ხალხური ენის პირველი დოკუმენტი. მაგრამ ვაჭრები არ იყვნენ მხოლოდ ტოსკანაში, ამ თვალსაზრისით განსაკუთრებით საინტერესოა ვენეტოს ოლქი, რადგანაც ყველაზე ადრეული ვენეციური დოკუმენტის ნაწილი არის სწორედ კომერციული ხასიათის და ინფორმაციას იძლევა ადრიატიკის ზღვაზე განხორციელებული კომერციული საქმიანობის შესახებ.

ვაჭრები, წერილების გარდა, სხვა ტიპის ჩანაწერებსაც აკეთებდნენ. მათი რვეულები ცნობილია სახელწოდებით “სავაჭრო დოკუმენტაცია” (Pratiche di mercatura); ამ რვეულებში წარმოდგენილია მათემატიკური ამოცანები, კომერციული ტარიფები, ასტრონომიული ხასიათის მონაცემები, ანდაზები, სამედიცინო რეცეპტები, ქრონიკის ამბები და სხვ., რაც შეეხება “ოჯახურ წიგნებს” (Libri di famiglia), რომლებიც ინახებოდა სახლებში, ისინი წარმოადგენენ რვეულებს, რომელშიც ოჯახის ერთი ან რამდენიმე წევრი აკეთებდა ჩანაწერებს, მათ შორის პირადულსაც. ცნობილია ტოსკანის რეგიონის “ოჯახური წიგნები”, ისინი განსაკუთრებული ზრუნვის შედეგი აღმოჩნდა და გამოაქვეყნეს კიდევ, მაშინ როდესაც სხვა რეგიონების ამ ტიპის

ჩანაწერებისათვის ასეთი ყურადღება არ დაუთმიათ.

უკვე XVI საუკუნეში ვაჭართა კულტურამ დაკარგა თავისი მნიშვნელობა, რადგანაც კულტურისა და ენის განვითარებაში სხვა მექანიზმები ჩაერთო; ამ დროს კვლავ გრძელდებოდა მოგზაურობის აღწერის ტრადიცია, სწორედ ამ ტიპის ჩანაწერებში ფიქსირდება პირველად ის ეგზოტიკური სიტყვები, რომლებმაც შემდგომში ადგილი დაიმკვიდრეს იტალიურში. ვაჭრების მოგზაურობების ანგარიშს ძალიან დიდი ხნის ტრადიცია გააჩნია, ის მომდინარეობს მარკო პოლოს (Marco Polo - 1254-1324) "მილიონიდან" (Il Milione), რომელიც ფრანგულად იყო დაწერილი და მხოლოდ მოგვიანებით ითარგმნა იტალიურად.

5. მეცნიერების ენა

მეცნიერული ენა თავისი ფუნქციით განსხვავდება ლიტერატურული და პოეტური ენებისაგან. პოეზია თავისი ბუნებით "ბუნდოვანი" და მიზიდველია. მეცნიერული ენა კი მკაცრად ერთმნიშვნელოვანი, ლოგიკური და გასაგები უნდა იყოს. მეცნიერების ენა დიდი ხნის განმავლობაში ლათინური იყო. ასე გრძელდებოდა აღორძინებადღე-ლათინური გამოიყენებოდა ისეთ დარგებში, როგორცაა თეოლოგია, ფილოსოფია, მათემატიკა, ასტრონომია, გეომეტრია. მედიცინის სფეროშიც ლათინური იხმარებოდა, სწორედ ლათინურზე ითარგმნა ევროპაში ამ დარგში ცნობილი არაბი ავტორები. საჭირო იყო გარკვეული დრო იმისათვის, რომ ხალხურ ენას ლათინურის ადგილი დაეკავებინა. დანტე ხედავდა ამ ტრანსფორმაციის შესაძლებლობას და დაწერა ხალხურ ენაზე "ნადიმი" (Convivio), ფილოსოფიური და პოეტური ხასიათის ნაწარმოები, რომელიც შეიცავს კომენტარებს პროზაში. დანტეს სხვა მეცნიერული ნაშრომები კი ისევ ლათინურ ენაზეა შესრულებული.

გალილეო გალილეი (Galileo Galilei - 1564-1642) ყველაზე მაღალ დონეზე აიყვანა ხალხური ენის გამოყენება მეცნიერებაში. მისი წვლილი განსაკუთრებული მნიშვნელობისაა, თუმცა იყვნენ მეცნიერები,

რომლებიც გალილეომდეც მიმართავდნენ ხალხურ ენას, მაგალითად, XVI საუკუნის პირველ ნახევარში მოღვაწე მათემატიკოსი ბრეშადან - ნიკოლო ფონტანა (Niccolò Fontana), ცნობილი ტარტალიას (Tartaglia) სახელით.

ორიგინალური ნაწარმოებების გვერდით უნდა აღინიშნოს აგრეთვე მეცნიერული ხასიათის კლასიკური ნაწარმოებების თარგმანის მნიშვნელობაც, რაც ამ ტიპის საქმიანობაში იტალიურის გამოყენებას ამკვიდრებდა.

6. გრამატიკოსეზი

ენა არსებობის ბევრ საუკუნეს გაივლის, სანამ გრამატიკოსები მისი წესების აღწერას დაიწყებენ. იტალიურს, მაგალითად, არაჩვეულებრივი ლიტერატურული ტრადიცია ჰქონდა, როდესაც XV-XVI საუკუნეებს შორის მისი ნორმის დაფიქსირების პირველი მცდელობანი დაიწყო. პირველი მოკლე იტალიური გრამატიკა არის ე.წ. "ვატიკანის პატარა გრამატიკა" (Grammaticetta vaticana), რომელიც მიეწერება ლეონ ბატისტა ალბერტის (Leon Battista Alberti - 1404-1472) და დაწერილია XV საუკუნეში. პირველი ნაბეჭდი გრამატიკა კი XVI საუკუნის დასაწყისით თარიღდება, მისი სახელწოდებაა "ხალხური ენის გრამატიკული წესები" (Regole grammaticali della vulgar lingua) - რომელიც ეკუთვნის ჯოვანი ფრანჩესკო ფორტუნოს (Giovanni Francesco Fortunio - 1470-1517), წარმოშობით ის ფრიულიდან იყო, ხოლო განათლება ვენეციაში ჰქონდა მიღებული; ეს ნაშრომი 1516 წელს გამოქვეყნდა ქ. ანკონაში. რამოდენიმე წლის შემდეგ, 1525 წელს, გამოვიდა პიეტრო ბემბოს (Pietro Bembo - 1470-1547) "პროზაული მსჯელობა ხალხური ენის შესახებ" (Prose delle vulgar lingua) - უზარმაზარი მნიშვნელობის მქონე ნაშრომი, რომლის შესაბამე ნაწილი არის იტალიური ენის ნამდვილი გრამატიკა. XVI საუკუნის პირველ ნახევარში გრამატიკოსი უკვე განსაკუთრებული ფიგურა გახდა, რადგან ის ენობრივი საკითხების შესახებ კამათში იყო ჩართული. XVI საუკუნის გრამატიკოსებმა დააფიქსირეს ის ნორმები,

რომლებიც დაამკვიდრეს უდიდესმა მწერლებმა: დანტემ, პეტრარკამ და ბოკაჩომ. მაშასადამე, გრამატიკა განვითარდა მას შემდეგ, რაც უკვე არსებობდა მნიშვნელოვანი ლიტერატურული ტრადიცია. გრამატიკული ნორმების დაფიქსირებას კი მოჰყვა შემდგომი წერილობითი ძეგლების უკვე ერთგვაროვანი ხასიათი; ის, ვინც გრამატიკული ნორმების არარსებობის პირობებში წერდა, გარკვეულწილად თავად უნდა ყოფილიყო გრამატიკოსი და თვითონ უნდა შეექმნა ნორმები. ბეზომ და ფორტუნომ კი ენის ყველაზე დიდ მასწავლებლებად დანტე, პეტრარკა და ბოკაჩო წარმოადგინეს. ნორმების არარსებობა იწვევდა იმას, რომ ავტორების არჩევანი საკმაოდ მერყევი და, ხანდახან, ურთიერთგამომრიცხავიც კი იყო. XVI საუკუნის გრამატიკები კი გახდა ის სახელმძღვანელოები, რომლებსაც მწერლები მიმართავდნენ. ამ დროისათვის სკოლებში ყველაფერს ისევ ლათინურად ასწავლიდნენ, მხოლოდ XVIII საუკუნიდან - სახალხო სკოლებში იტალიური ენის შეტანის შემდეგ იქცა იქ გრამატიკა ფუნდამენტურ სახელმძღვანელოდ.

7. ლექსიკონები და აკადემიები

გრამატიკების გარდა ენობრივი ნორმის დამკვიდრების კიდევ ერთი საშუალება იყო ლექსიკონი. დღევანდელი გაგებით განმარტებითი ლექსიკონი ცოცხალი ენის მოწმეა, ის მუდამ საჭიროებს განახლებას, რათა დროის მოთხოვნებს უპასუხოს. რაც შეეხება პირველ იტალიურ ლექსიკოგრაფიულ ნაშრომებს, მათი მიზანი იყო ლექსიკონების დახურული კორპუსის აღწერა. პირველი ნაბეჭდი ლექსიკონები XVI საუკუნის პირველ ნახევარში შეიქმნა ტოსკანისაგან შორს, ვენეციაში. შესაძლოა, ეს იმიტომ მოხდა, რომ არატოსკანელები უფრო გრძობდნენ ამგვარი საშუალებების არსებობის აუცილებლობას, რადგანაც მათთვის ენა არ იყო, ტოსკანელების მსგავსად, ბუნებრივი და სპონტანური მოვლენა.

კრუსკას აკადემიის დაარსება - ფლორენციულ კულტურულ ცხოვრებაში მნიშვნელოვანი მოვლენა იყო. ეს აკადემია დაარსდა XVI

საუკუნის ბოლოს (ის ახლაც არსებობს) და იმდენად არის დაკავშირებული იტალიურ ენასთან, რომ მისი ისტორიის აღწერა ნიშნავს მიყვებით ყველა იმ მოვლენას ენის საკითხთან დაკავშირებით, რომელსაც ადგილი ჰქონდა სამი საუკუნის განმავლობაში. 1612 წელს კრუსკამ გამოაქვეყნა ყველაზე დიდი ლექსიკონი იმ ლექსიკონებთან შედარებით, რომლებიც მანამდე არსებობდა. ამის შემდეგ ენის შესახებ ნებისმიერი დისკუსიის დროს ამ ლექსიკონს მიმართავდნენ ხოლმე.

კრუსკას მოდელი ისეთი ძლიერი იყო, რომ საუკუნეების განმავლობაში აკადემია და ლექსიკონი (რომელსაც ახალი რედაქციებიც ჰქონდა) ერთ მთლიანობად აღიქმებოდა და ისინი გაცხოველებული პოლემიკის ცენტრში იმყოფებოდნენ. ამის შემდეგ არ ყოფილა ბევრი ლექსიკოგრაფიული ნაშრომი, რომელიც გამორჩეული იქნებოდა კრუსკას მიერ შექმნილ საერთო ფონზე. თუმცა იყო ზოგიერთი მნიშვნელოვანი ლექსიკონი, მაგალითად, XVIII საუკუნეში გამოცემული ფრანჩესკო დ'ალბერტი დი ვილანოვას (Francesco D'Alberti di Villanova, 1737-1801) ლექსიკონი ან XIX საუკუნეში გამოცემული ნიკოლო ტომაზეოსა (Niccolò Tommaseo - 1802-1874) და ბერნარდო ბელინის (Bernardo Bellini, 1792-1876) იტალიური ენის ლექსიკონი, რომელიც 1861 წელს - იტალიის გაერთიანების წელს - დაიბეჭდა.

8. ენობრივი პოლიტიკა

როგორც უკვე აღვნიშნეთ, ტოსკანური ენის გაერცვლება არ იყო ცენტრისტული პოლიტიკური ძალაუფლების თავსმოხვევა. ლიტერატურა და საერთოდ კულტურა ყველაზე მნიშვნელოვანი არხები იყო იტალიური ენის გასავრცელებლად. იტალიის გაერთიანება განხორციელდა მას შემდეგ, რაც იტალიურმა ენამ დამოუკიდებლად უკვე მიიღწია თავის ჩამოყალიბებულ მდგომარეობას. თუ ისტორიული მიზეზების გამო ენობრივ პოლიტიკას მეორადი მნიშვნელობა აქვს იტალიური ენის განვითარებისთვის, ეს სულაც არ ნიშნავს, რომ იტალიის გაერთიანებამდე არსებული სახელმწიფოები ენასთან მიმართებაში არ

იდგენენ მნიშვნელოვანი არჩევანის წინაშე. უნდა აღვნიშნოთ, რომ ტოსკანა დანარჩენი ნახევარკუნძულისაგან მნიშვნელოვნად განსხვავებულ მდგომარეობაში იმყოფებოდა: ტოსკანაში სალაპარაკო ენა ახლოს იყო იმ ენასთან, რომელზეც წერდნენ - ლიტერატურულ ენასთან და, მაშასადამე, ისეთი ერთგვაროვნებით ხასიათდებოდა, როგორც სხვაგან შეუძლებელი იყო. ამიტომაც, ბუნებრივია, რომ ტოსკანაში პოლიტიკური ხელისუფლება მზად იყო ხალხური ენის გასაერთოებლად. ამ შემთხვევაში ტოსკანას ხელსაყრელი პოზიცია ექნებოდა. ტოსკანურს მნიშვნელოვანი წარმატება ჰქონდა XV საუკუნეში ლორენცო ბრწყინვალეს დროს, მედიჩების კარზე, შემდეგ კი XVI საუკუნეში კოზიმო I დროს. მაშასადამე, ტოსკანის მდგომარეობა განსაკუთრებული იყო, რადგანაც ის ხასიათდებოდა სალაპარაკო და სამწერლო ენების სიახლოვითა და ერთგვაროვნებით.

სრულიად სხვაგვარი იყო სიტუაცია დანარჩენ იტალიაში, სადაც მაინც ძალიან სწრაფად ხდებოდა ტოსკანური ხალხური ენის ათვისება ლათინურის ადგილას. ისიც გასათვალისწინებელია, რომ ლათინურს იურიდიულ-ადმინისტრაციულ სფეროში თითქმის აბსოლუტური პირველობა ჰქონდა როგორც კანონისა და იურისპრუდენციის ენას, რის საფუძველსაც რომის კანონმდებლობა წარმოადგენდა. და მაინც, XV საუკუნეში ხალხური ენა უკვე გამოჩნდა ზოგიერთი დიდებულის კანცელარიაში. "კანცელარია" იყო სამდივნო, სადაც მუშავდებოდა სახელმწიფოს საქმეები, ინახებოდა საკანონმდებლო და იურიდიული აქტები, ხოლო გადამწერები, მდივნები და ნოტარიუსები მოხელეების სამუშაოს ასრულებდნენ. ამას გარდა, კანცელარიაში ინახებოდა როგორც საშინაო, ისე საგარეო პოლიტიკურ-დიპლომატიური და ადმინისტრაციული ხასიათის კორესპონდენცია. XV საუკუნეში სწორედ კანცელარიაში შეიქმნა ენა, რომელსაც განვსაზღვრავთ როგორც საერთოს (commune), ბერძნული ტერმინოლოგიით კი - koinè. მას შემდეგ, რაც კანცელარიამ მიიღო იტალიური ენა, ენობრივი თვალსაზრისით გაჩნდა რეგიონებსშორისი გათანაბრების აუცილებლობა, რადგანაც მათ საზღვრებს მიღმა კონტაქტები ჰქონდათ. კანცლერები, ჩვეულებრივ, ნოტარიუსები იყვნენ. XV საუკუნეში ხალხური ენა უკვე გამოიყენებოდა იტალიის ზოგიერთ კანცელარიაში, კონკრეტუ-

ლად კი მანტოვაში, მილანსა და ურბინოში.

სახელმწიფოსათვის ოფიციალური ენის არჩევა ისტორიული ხასიათის მოვლენაა. პიემონტში, ნაპოლეონის დროს, იტალიურის ნაცვლად ფრანგული შეიტანეს; ეს პროცესი შეწყდა მხოლოდ იმპერიის დაცემის შემდეგ. ფრანგულენოვანი პიემონტი შეიძლება შეუქცევად რეალობად ქცეულიყო. როდესაც ენა შეეგრძნობა როგორც ეროვნული ფასეულობა, თავდაცვის საშუალება უცხოეთთან მიმართებაში, ეროვნული ერთიანობის მნიშვნელოვანი ნიშანი, მაშინ შეიძლება უარყოფითი პროცესებიც გამოვლინდეს, მათ შორის არის ენობრივი თვალსაზრისით ყოველგვარი არაპოპოგენურისა და განსხვავებულის უარყოფა. სწორედ მაშინ დგება უმცირესობათა პრობლემა, ისინი ხშირად კონფლიქტურ სიტუაციაში აღმოჩნდებიან ცენტრალისტურ ენობრივ პოლიტიკასთან მიმართებაში. ეს მოხდა იტალიაში გაერთიანების შემდეგ, განსაკუთრებით კი ფაშიზმის დროს.

შემთხვევითი არ არის, რომ იტალიის გაერთიანების დროს შეიქმნა დიალექტების საწინააღმდეგო მოძრაობები. თავად მანძონიკ არ იყო მათ მიმართ დადებითად განწყობილი. მართალია, უმცირესობათა ენების მიმართ წინააღმდეგობრივი დამოკიდებულება მიუღებელია (დიდი ლინგვისტი გრაციადიო ისაია ასკოლი აღნიშნავდა, რომ ენა და დიალექტი შეიძლება მშვიდობიანადაც თანაცხოვრობდნენ), ის შეიძლება კარგი სურვილითაც იყოს გამოწვეული, მაგალითად, კულტურული პოპოგენურობის მიღწევის სურვილით. შეცდომა დაშვებულია იმაში, თუ როგორ არის ეს სურვილი გამოხატული. ასკოლი აღნიშნავდა, რომ ენობრივი ერთიანობა არის ყოველთვის შედეგი და არა საშუალება. ეს ნიშნავს იმას, რომ ენობრივი ერთიანობა შესაძლებელია განხორციელდეს მხოლოდ მაშინ, როდესაც ერმა მოახერხა და მიაღწია პოპოგენურობას ცოდნის, განსწავლულობის, აზრის დონეზე.

ენობრივი პოლიტიკის განხორციელების ერთ-ერთი ინსტრუმენტი არის სკოლა. XVIII საუკუნემდე სკოლაში სწავლა ლათინურ ენაზე მიმდინარეობდა. ხალხურ ენას ოფიციალურად არ ასწავლიდნენ. XVI საუკუნეში მხოლოდ ტოსკანაში დააარსეს ტოსკანური ენის კათედრები. სხვაგან იტალიის ტერიტორიაზე ამგვარი რამ არ არსებობდა, თუმც არსებობს მონაცემები იმის შესახებ, რომ ზოგიერთი მასწავ-

ლებული ხმარობდა ხალხურ ენას, რაც მეტ-ნაკლებად შემთხვევით ხასიათს ატარებდა. XVIII საუკუნის რეფორმის შედეგად ტოსკანაში ტოსკანური შევიდა სკოლებსა და უნივერსიტეტში, რომელსაც თავიდან ლათინურთან შედარებით ძალიან სუსტი პოზიცია ჰქონდა.

9. გამოცემული და ტიპოგრაფია

ბეჭდვა გერმანული გამოგონებაა და პირველი ნაბეჭდი წიგნი – გუტენბერგის ბიბლია – 1456 წელს დაიბეჭდა (დაბეჭდა იოჰან გუტენბერგმა მაინცში). მოკლე ხანში ტიპოგრაფიები სხვა ქვეყნებშიც გავრცელდა, მათ შორის დიდი წარმატებით იტალიაშიც, სადაც პირველი ტიპოგრაფიები გერმანელები იყვნენ. ტიპოგრაფიული ხელოვნება მალე აითვისეს და განსაკუთრებული წარმატებით ის ქალაქებში დამკვიდრდა. ამ ქალაქებს შორის პირველ რიგში უნდა აღინიშნოს ვენეცია. XV საუკუნეში ვენეცია გახდა ბეჭდვის ცენტრი და დიდი ხნის განმავლობაში ასეთად რჩებოდა. მხოლოდ ვენეციაში დაიბეჭდა იტალიური ინკუნაბულათა (XV საუკუნის წიგნები) ნახევარი. ამ უდიდეს ტექნოლოგიურ გამოგონებას ძალიან მნიშვნელოვანი შედეგები მოჰყვა. ერთ-ერთი მისი შედეგი იყო წიგნის ტირაჟის გაზრდა და მისი ჯერ არნახული გავრცელება. სტამბის გამოგონებამ პირდაპირი გავლენა მოახდინა ენის განვითარებაზე, გამოიწვია სამწერლო ენის უნიფიცირება. იტალიურმა ტიპოგრაფიამ XVI საუკუნეში ხელი შეუწყო ერთგვაროვანი ნორმის ჩამოყალიბებას, აღკვეთა XV საუკუნისათვის დამახასიათებელი კონინეს მერყეობა.

ტერმინი “ინკუნაბულა” აღნიშნავს XV საუკუნის წიგნს, ის მომდინარეობს ლათინურიდან “incunabula” - “არტახები” (მღრ. ლათ. cuna და იტალ. culla – “აკვანი”), რომელიც გულისხმობს “ახლადდაბადებული” ტიპოგრაფიების მოღვაწეობის პირველ შედეგს – პირველ წიგნებს. ამ პირველ პერიოდში (პირველ საუკუნეში) ყველაზე ბევრი ლათინურ ენაზე შექმნილი ნაწარმოები იყო. გერმანიაში გამოცემული გუტენბერგის ბიბლიაც ლათინურ ენაზე იყო დასტამბული. ლათინურ ენაზე დაიბეჭდა 1465 წელს იტალიაში პირველი წიგნები. ეს გა-

ნახორციელა ორმა გერმანელმა ხელოსანმა – კონრად სვეინჰეიმმა (Conrad Sweynheim) და არნოლდ პანარტმა (Arnold Pannartz), რომლებიც მოღვაწეობდნენ სუბიაკოში, რომთან ახლოს, ბენედიქტელების მონასტერში.

იტალიურ ხალხურ ენაზე შესრულებულ პირველ წიგნად ითვლებოდა “წმიდა ფრანჩესკოს ყვაილები” (Fioretti di San Francesco), რომელიც დაიბეჭდა რომში 1469 წელს, მაგრამ ამჟამად გასათვალისწინებელია ლოცვების წიგნის ფრაგმენტი, ე.წ. Parsons fragment, რომელიც ლონდონის აუქციონზე გაიყიდა 1998 წელს და რომელიც, შესაძლოა, 1462 წლით თარიღდებოდეს. თარიღი მაინც საკამათო და დასაზუსტებელი რჩება. ეს რომ დადასტურდეს, მაშინ, აღნიშნული პატარა წიგნი არ იქნება მხოლოდ პირველი იტალიური ნაბეჭდი ტექსტი, რომელიც შეიცავს ჩრდილოეთის დიალექტებისათვის დამახასიათებელ ნიშნებს, არამედ ეს, ეჭვგარეშე, იქნება იტალიაში დაბეჭდილი პირველი წიგნიც. 1470 და 1472 წლებს შორის პირველად გამოიცა დანტეს “კომედია”, ბოკაჩოს “დეკამერონი”, პეტრარკას “კანცონიერა” – ხალხურ ენაზე შექმნილი ლიტერატურის უმაღლესი ნიმუშები. აუცილებლად უნდა გავითვალისწინოთ, რომ XV საუკუნეში ხალხურ ენაზე შესრულებული წიგნები ძალიან ცოტა იყო.

XVI საუკუნეში საგამომცემლო საქმემ მნიშვნელოვან ენობრივ ერთგვაროვნებას მიღწია, რასაც ვერ ვიტყვი XV საუკუნეზე, როდესაც ნაწარმოების დაბეჭდვის გეოგრაფიულ ადგილს შეიძლება მნიშვნელოვანი გავლენა ჰქონოდა ენაზე, რადგანაც მასში (ენაში) “ადგილობრივი” ელემენტები ჩნდებოდა. XVI საუკუნეში სულ უფრო დიდი მნიშვნელობა შეიძინა ე.წ. “ტიპოგრაფიის კორექტორმა”, დასაბეჭდად განკუთვნილი ტექსტების გადახედვა უკვე ნამდვილ პროფესიად იქცა. ამიტომაც, ნელ-ნელა სწორდებოდა მართლწერა და პუნქტუაცია. მაგალითად, ისეთი გრაფიკული ნიშანი, როგორიცაა აპოსტროფი, პირველად ბემბომ (Pietro Bembo – 1470-1547) შემოიტანა 1501 წელს პეტრარკას “კანცონიერეს” დაბეჭდვის დროს.

XVI საუკუნეში წერა და პუნქტუაცია სულ უფრო და უფრო ერთგვაროვანი ხდებოდა.

სარჩევი

შესავალი

1. ცენტრი და პერიფერია.....	3
2. ენობრივი კონტაქტები და ნასესხობები.....	4
3. მწერლების როლი.....	7
4. შუა საუკუნეების ნოტარიუსები და ვაჭრები.....	8
5. მეცნიერების ენა.....	10
6. გრამატიკოსები.....	11
7. ლექსიკონები და აკადემიები.....	12
8. ენობრივი პოლიტიკა.....	13
9. გამომცემლები და ტიპოგრაფია.....	16
10. თანამედროვე მასმედია.....	18
11. სამწერლო და სალაპარაკო ენა.....	19
12. იტალიური ენა.....	21

თავი პირველი

იტალიური ენის წარმოშობა და პირველი დოკუმენტები იტალიურ ენაზე	
1. ლათინურიდან იტალიურამდე.....	24
2. როდის იბადება ენა.....	31
3. გრაფიტი და ფრესკა.....	34
4. იტალიურის დაბადება: 960 წლით დათარიღებული "Placito Capuano".....	37
5. იურიდიული და ნოტარიული დოკუმენტები.....	39
6. რელიგიური თემა პირველ იტალიურ დოკუმენტებში.....	42
7. პიზის დოკუმენტები.....	43
8. პირველი ლიტერატურული დოკუმენტები.....	44

თავი მეორე. XIII საუკუნე	
1. პოეტური ენა.....	47
2. ცენტრალური და ჩრდილოეთ იტალიის პოეტური დოკუმენტები.....	51
3. დანტე -- ხალხური ენის პირველი თეორეტიკოსი.....	55
4. ხალხურ ენაზე შექმნილი პროზაული ნიმუშები.....	58

თავი მესამე. XIV საუკუნე	
1. დანტე და ტოსკანურის უპირატესობა.....	62
2. "კომედიის" ენობრივი მრავალფეროვნება.....	63
3. პეტრარკას ლირიკის ენა.....	66
4. ბოკაჩოს პროზა.....	68
5. "ვოლგარიზება".....	70

თავი მეოთხე. XV საუკუნე	
1. ლათინური და ხალხური ენა.....	71
2. ენობრივი ვარიაციები ლათინურისა და ხალხური ენის ბაზაზე.....	72
3. ლეონ ბატისტა ალბერტი და პირველი გრამატიკა.....	75
4. ხალხური ენის დამკვიდრება.....	78
5. რელიგიური ლიტერატურის გავლენა.....	81
6. კონინე და კანცელარიის ენა.....	83
7. ტოსკანური ლიტერატურის წარმატება.....	85

თავი მესამე. XVI საუკუნე	
1. იტალიური და ლათინური.....	89
2. პიეტრო ბემბო, ჯოვან ჯორჯო ტრისინო და ბენედეტო ვარკი.....	91
3. ენობრივი ნორმის დადგენა.....	99
4. აკადემიების როლი.....	101

5. პროზის ნაირსახეობა.....	103
6. კომედიის შერეული ენა.....	106
7. პოეტური ენა.....	107
8. ეკლესია და ხალხური ენა.....	109

თავი მმმმსმ. XVII საუკუნე

1. კრუსკას აკადემიის ლექსიკონი.....	113
2. კრუსკას აკადემიის მოწინააღმდეგენი.....	116
3. მეცნიერების ენა.....	118
4. მელოდრამა.....	121
5. ბაროკოს პოეტური ენა.....	123
6. იტალიური ენის წინააღმდეგ გამართული პოლემიკა.....	125
7. დიალექტური ლიტერატურა.....	127

თავი მმშშიდშ. XVIII საუკუნე

1. იტალიური და ფრანგული ენები ევროპულ ფონზე.....	129
2. ჩეზაროტი – ენის ფილოსოფოსი.....	132
3. სასკოლო რეფორმა.....	137
4. სასაუბრო ენა.....	140
5. ოპერისა და თეატრის ენა.....	143
6. პოეტური ენა.....	146

თავი მმრმშ. XIX საუკუნე

1. პურიზმი და კლასიციზმი.....	147
2. ენობრივი საკითხის მანძონისეული გადაჭრა.....	149
3. ლექსიკოგრაფიის ოქროს ხანა.....	151
4. პოლიტიკური გაერთიანების ენობრივი შედეგები.....	153
5. ტოსკანის როლი და ასკოლის თეორიები.....	157
6. ჟურნალისტური ენა.....	159
7. ლიტერატურული პროზა.....	160
8. პოეზია.....	165

თავი მმცხრმ. XX საუკუნე

1. ლიტერატურული ენა XX საუკუნის პირველ ნახევარში.....	169
2. ორატორული ხელოვნება და ფაშიზმის ენობრივი პოლიტიკა.....	174
3. პაზოლინის “ნეოიტალიური” და იტალიური “სტანდა”.....	178
4. უნიფიცირებისაკენ: მას-მედია, დიალექტები, იმიგრაცია.....	180
5. საშუალო ხმარების იტალიური.....	182

თავი მმათშ.

1. იტალიური ენის მოკლე ისტორია.....	184
2. ფონეტიკური ცვლილებები.....	195
3. გრამატიკული ცვლილებები.....	205
4. ბიბლიოგრაფია.....	215